

Jan 89

GERT RATHENAU

Op 6 januari is op 77-jarige leeftijd overleden ons rustend lid Gert Rathenau, lid van de Akademie sinds 1980.

Rathenau werd op 25 juni 1911 te Berlijn geboren. Hij doorliep daar het gymnasium en begon er zijn studie aan de universiteit. Na enkele semesters verhuisde hij naar Göttingen, destijds een Mekka voor moderne wiskunde en natuurkunde. Toen Hitler aan de macht kwam was het daarmee snel gedaan. Rathenau heeft in 1933 nog juist bij James Franck kunnen promoveren maar daarna waren er voor hem, vanwege zijn joodse afkomst, in Duitsland geen mogelijkheden meer. In 1934 kwam hij naar Nederland. Hij werkte eerst twee jaar bij D. Coster in Groningen en daarna gedurende twee jaar in het laboratorium van Teylers stichting te Haarlem. Hij was een vaardig experimentator en hoewel de materiële hulpmiddelen in Haarlem beperkt waren, slaagde hij er toch in waardevol spectroscopisch onderzoek te doen over vaste stoffen, in het bijzonder over fosforen en over de reflectie van kristallen in het ultraviolet. In 1938 trad hij in dienst van het Natuurkundig Laboratorium van Philips. Daar heeft hij zich voornamelijk beziggehouden met het onderzoek van fysische eigenschappen van metalen en van keramische magnetische materialen. Zijn werk was altijd uiterst zorgvuldig en vaak maakte hij gebruik van zeer geraffineerde technieken, zoals bij voorbeeld emissie elektronenmicroscopie.

Gedurende de bezettingstijd ging Rathenau wegens zijn gemengde huwelijk aanvankelijk vrijuit, maar hij gebruikte zijn - zeer betrekkelijke - veiligheid om zich in te zetten voor andere joodse Philips-medewerkers. Tenslotte heeft hij toch nog moeten onderduiken.

In 1953 werd hij benoemd tot hoogleraar aan de gemeentelijke universiteit van Amsterdam. Hij volgde Clay op als directeur van het Natuurkundig Laboratorium. Onder zijn leiding werd een programma opgezet in de fysica van de vaste stof, waarbij de nadruk werd gelegd op ferromagnetisme en op metaalkunde. Dat bleek een uitstekende en verreikende keus, die resulteerde in talrijke dissertaties en waarvan de invloed ook in het huidige Amsterdamse Natuurkundig Laboratorium nog herkenbaar is.

In 1962 keerde Rathenau terug naar Eindhoven, waar hij een taak kreeg binnen de leiding van het Philips Laboratorium. Later werd hij coördinator van de internationale Philips research. Na zijn pensionering werd hij, in 1974, lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Hier, en in de later als zodanig bekend geworden "Commissie Rathenau" speelde hij de rol van waarschuwend boodschapper omtrent de toekomst. Nederland dreigde achter te blijven in de ontwikkeling tot een informatiemaatschappij, waarin als technologisch hulpmiddel chips en computers een hoofdrol zouden spelen. Naar zijn boodschap is goed geluisterd en er is, zij het niet zonder vertraging, wel degelijk op gereageerd.

Rathenau had de karakteristieke eigenschappen van een leider, van een manager van research en ook van een raadgever in zijn nieuwe, zelfgekozen land. Toch bleef hij altijd ook de kundige en werkelijk geïnteresseerde natuurkundige, die ook als vakman een door velen gewaardeerde gesprekspartner was.

Rathenau heeft zelf wel eens met een zekere zelfspot beweerd dat zijn uiterst consciëntieuze aanpak van alles waarmee hij zich bezig hield, zijn plichtsbefef.

zijn bijna overdreven neiging tot perfectionisme, waarschijnlijk het resultaat waren van een Pruisische opvoeding. Misschien, maar zijn persoonlijke charme en zijn gevoel voor humor kunnen moeilijk Pruisisch worden genoemd. In elk geval mogen we dankbaar zijn dat hij Nederland als tweede vaderland heeft gekozen.